

Fehér Anikó:

Tézisek a Bátya népzenei monográfiája c. doktori értekezéséhez

Bátya község Bács-Kiskun megyében, a Kalocsai Sárközben található. Neve először 1061-ből kerül elő. Azóta folyamatosan vannak adatok róla. Kultúrája kettős gyökerű, hisz délszláv keveredés található itt. Egy horvát nyelvjárást beszélnek, melyet ők maguk *rác*-nak mondanak és ezt használják a mai napig is. A legfiatalabb generáció már nem, ők legfeljebb csak értik nagyanyáik beszédét. Az 1952-ben, Dr. Fehér Zoltán által elkezdett néprajzi – népzenei kutatómunka során 472 értékelhető dal - adat gyűlt össze, melyek vizsgálatokor a következő megállapításokat tettem:

1. Bátya népzenejében igen jelentős a régies dalok aránya.

Ez a jelenség azért érdemel különös figyelmet, mert a magyar népzene ősi rétegének dallamai itt gyakran rác szöveggel hangzanak el, illetve olyan emberek éneklék őket, akik mindennapi életükben kétnyelvűek ugyan, de inkább rácul beszélnek. Dalkincsük javarésze magyar, de jellegzetes délszláv dallamokat is őriznek emlékezetükben. A népzene kutatás tehát zenei kétnyelvűséget is kimutatott.

2. A régi réteg dallamainak jelentős része pentaton hangsorú.

A vizsgált, teljes értékű kb. 300 dalnál (régi réteg, új stílus, különleges szerkezetű dalok) a pentatónia jelenlétének aránya 15%. A régi rétegnél ugyanez az arány 38%. A pentatónia, mint keleti örökségünk, Közép-Európában csak a mi népzeneink sajátossága. Ha véletlenül a szomszéd népeknél is előfordul, az vagy valamilyen keleti nép, vagy éppen a mi hatásunk. Bátján a pentatónia, a kvintváltás egyaránt előfordul rác szövegű dalokban is.

3. A dunántúli pentatónia előadói sajátossággá válik

Felvételek bizonyítják, hogy a dunántúli pentaton hangsor (kissé emelt terc és szeptim) olyan tisztán, tökéletes formában jelenik meg Bátján, mint amilyent Kodály és Bartók hallhattak a XX. század első felében dunántúli gyűjtéseik folyamán. Nemcsak a régi réteg, de az új stílus egyes dallamaiban is előfordul a jelenség. Bizonyos előadóknál pedig szinte az előadói stílus része.

4. A dunántúli pentatónia jelenlétét megfigyelhetjük a Dunán innen.

Sok Bátján talált dallam variánsát Pesovár Ferenc perkátai gyűjtésében is megtalálhatjuk a dunántúli Fejér megyében:

Perkáta gazdag hagyományú falu Fejér megyében. Pesorvár írja, hogy a XIX. században Erdélyi gyűjteményébe is küldtek innen népdalszövegeket. Fényes Elek azt írja, hogy lakosai dalmát eredetűek, de elmagyarosodtak. Ebben is hasonlítanak Bátyához. A bányai hagyományból tudjuk, hogy a bányaiak ide is eljártak szekereiken ebben az időben káposztát árulni, tehát ennek a daltípusnak a cseréje ekkor is bekövetkezhetett.

5. Délszláv népzeneje is egyszólamú és gyakran magyar sajátosságokat mutat

A délszláv népzene alapvető többszólamúságával ellentétben Bátyán semmiféle utalás nincs a többszólamúságra. Semmiféle próbálkozás nincs ilyen irányban. Egyedül a tamburabanda játszik - jellegénél fogva - többszólamban, de az is (összesen három hangszer) igen kezdetleges formában. Mindazonáltal igen sok kifejezetten magyar elemet találunk rácszövegű és délszláv hatásokat mutató dallamaiban:

A szláv népzene egyik jellegzetessége a 2. fokú zárlat. Bátyán a 2. fokú zárlatot gyakran nem érzik befejezettnek és 1. fokúra igazítják.

A Vujicsics által felállított magyarországi délszláv zenei dialektusok szerint Bátya nem jó helyen van besorolva. Zeneileg közelebb áll a Somogy megyei délszláv zenei dialektushoz, tehát a szigorú, földrajzi hely szerinti beosztás nem állja meg a helyét jelen esetben.

6. Gyermekdalai is sok magyar és délszláv régiséget őriznek.

A gyermekhez először rácul szóltak, ezért altatóink nagy része rácszövegű. Ellenben a kis- és korakamasz korra jellemző gyermekjátékdalok nagy része magyar nyelvű és illeszkedik a magyar gyermekjátékdalkincsbe.

7. Bátya tehát zeneileg is kétnyelvű, zenekultúrája is kettősgyökerű.

Kölcsönhatásokat figyelhetünk meg a magyar és a délszláv népzene között. Mindez élő bizonyítékát adja a Lajtha által évtizedekkel korábban definiált népzene-biológia jelenségének.

Gazdag az anyag archaikus magyar és délszláv dallamokban. Előkerült néhány unikum, melyekre dolgozatomban többször kitértem.

A bányai magyar dalkincsben megtalálhatók dunántúli, kalocsai, kiskunsági és távolabbi vidékek dalaiból is, melyeket a kereskedéssel, cselédeskedéssel, beházasodásokkal magyarázhatunk.